

celku nebo s vlastnictvím pozemků jednotlivých (zejména služebnosti pozemkové, pokud je železnice statkem panujícím). Na listě vlastnickém je firma a sídlo společnosti, jakož i její práva k celku podle listiny koncesní a jejich omezení (zejména státním právem výkupu a nápadu). List závad má dvě oddělení: v prvním jsou závady postihující těleso jako celek, zejména hypotéky, ve druhém jsou závady, spočívající na pozemcích jednotlivých (zejména služebnosti pozemkové, kde pozemek železniční je statkem služebným). V tomto II. oddělení nesmí býti žádná závada, která by mohla vésti k exekučnímu prodeji pozemku železničního.

Jelikož od předběžné koncese železniční a přípravných prací až do kolaudace uplyne více nebo méně dlouhá doba a v té době bude podnikatelstvo potřebovati úvěru, zakládá se nejprve vložka prozatímná. V této vložce na místě listu železničního podstaty jest jen potvrzení ministerstva železnic o směru dráhy, o příslušnosti soudu a o tom, že jde o železnici ve smyslu § 1 zák. o kn. žel. Na listě vlastnickém je zapsáno právo podnikatelstva k železnici, a to podle listiny koncesní. Na listě závad mohou se od založení vložky prozatímně zapisovati závady, patřící do I. oddělení listu závad (zejména hypotéky). Tyto závady pak postihnou ipso iure každý jednotlivý pozemek železniční, jakmile jej podnikatelstvo vyvlastní nebo získá z volné ruky. Ale do té doby, než budou jednotlivé pozemky zbaveny závad nehodících se k zápisu na budoucím II. oddělení listu C vložky železniční, budou míti tyto závady jednotlivého pozemku přednost před těmi závadami, jež budou zapsány na prozatímním listu závad (před hypotékami novými, postihujícími těleso železniční jako celek).

Po skončení řízení za účelem vyšetření, získání a depurace pozemků železničních promění se vložka prozatímní ve vložku definitivní.

Dodatek. Na Slovensku platí dosud jednak ustanovení rakouského občanského zákona ve znění přednovelového; jednak min. nař. z 15. XII. 1855, č. 222 ř. z., ponechané judexkuriální konferencí z r. 1861. Stav knihovny je tu ve mnohém směru neuspokojivý jednak následkem nedokonalého provedení akce zakládání knih pozemkových, jednak množstvím předpisů speciálních a nepřehledností tohoto pozitivně právního materiálu. Viz Bohuslav-Hartmann l. c. str. 219 a násl.

Literatura.

Randa: „Eigentumsrecht“, §§ 17—25; Randa-Kasanda: „Právo vlastnické“, § 32 a násl.; Krémář: „Práva věcná“, část I.; Svoboda: „Věcná práva k věci cizí“; Bartsch: „Das öst. allgem. Grundbuchsgesetz“; Bohuslav-Hartmann: „Sbírka příkladů knihovních žádostí a usnesení“. V těchto spisech pak jest uvedena hojná literatura další.

Emil Svoboda.

Koaliční právo.

A. K pojmu koalice. B. Přehled vývoje k-ho p-a. C. Platné k. p. československé. I. P. k. základním právem občanským. II. Obsah p-a k-ho. III. Formy koalice. IV. Ochrana p-a k-ho. V. Dero- gační účinky § 114 úst. list. Literatura.

A. K pojmu koalice. K-m p-em nerozumí se právo vztahující se ke koalici jakéhokoliv druhu, tedy ke všem oněm dobrovolným, trvalým nebo přechodným sdružením, jichž cílem jest útok neb obrana proti společnému soupeři nebo společnému nebezpečení. Jazykový obyčej vyhradil název p. k. pro normy právní, jež vztahují se k dobrovolným, trvalým nebo přechodným sdružením, která sledující cíle hospodářské, zejména udržení neb zlepšení hospodářských podmínek, namířena jsou proti společnému soupeři v poměrech hospodářských nebo proti vrstvám hospodářským, jež mají zájmy zájmům sdružení protichůdné. Typickým případem koalice je sdružení dělníků proti podnikatelům a naopak. Koalice tyto odpovídají rozvrstvení společnosti lidské na dvě třídy, t. j. na kapitál a práci, které počínajíce XVIII. stoletím v civilisovaném světě tu rychleji, jinde pomaleji, ale všude na trvalo se ustálilo. Hospodářskou koalici rozumí se však i sdružení živnostenských podnikatelů usilující o udržení neb zlepšení hospodářské situace jejich společnou akcí zejména ovlivňováním trhu, jako jsou sdružení známá pode jménem kartelů, trustů a ringů a pod. (viz heslo Kartely). Pod pojem koalice nenáleží však sdružení směřující k povznesení hospodářských poměrů svých členů prostředkem společného podnikání, jako jsou rozmanité podnikatelské asociace obchodního práva, výdělečná a hospodářská společenstva podle zák. č. 70/1873 ř. z. a pod.

Význam bojovného momentu, který koalici hospodářskou charakterisuje, nelze však přepínati do té míry, že by použití norm právních daných pro koalice bylo na veskrz vyloučeno, jestliže sdružení, jako

t. zv. žluté organizace, spojuje v sobě příslušníky obou hospodářských vrstev, kapitálu i práce, kteří podle svých protichůdných zájmů hospodářských koalují se zpravidla proti sobě a nikoliv vedle sebe v jednotném útvaru koaličním. Význam bojovného momentu přepínají také ti, kdož k. p. omezují toliko na bojovou akci sdružení hospodářských, vylučující z rámce jeho ony projevy koaličního života, které nejsou tídním hospodářským bojem, nýbrž buď likvidační akce bojovné, příměřím a mírem, nebo působí hned od počátku preventivně, snažíce se vypuknutí boje odvrátiti. Jde tu zejména o sjednávání t. zv. kolektivních či tarifních smluv. Mimo pojem koalice zůstávají však vždy svazy nucené, jako na př. cechy, společenstva živnostenská, komory různých druhů podnikatelů, komory dělnické a pod.

P o z n á m k a k n á z v o s l o v í : Název koalice a p. k. je obvyklý spíše v právnickém a národohospodářském písemnictví nežli v řeči zákonů. Tak koaliční zákon rakouský č. 43/1870 ř. z. mluví o ujednání (Verabredungen) zaměstnavatelů a zaměstnanců, říšskoněmecký živnostenský řád z r. 1869 užívá výrazu Vereinigungen und Verabredungen, naše ústavní listina v § 114 mluví o právu spolčovacím. Výmarská ústava říšskoněmecká jedná v čl. 159 o Vereinigungsfreiheit, zamítuvši výraz Koalitionsfreiheit, ve třech původních osnovách navrhovaný, ježto v ústavním výboru byl hájen a většinou výboru (bez podstatného důvodu) připuštěn názor, že pojem „svoboda k o a l i č n í“ má plnější obsah než pojem „svoboda s p o l č o v a c í“, protože prý zahrnuje v sobě i svobodu stávků, o níž tvůrci ústavy výmarské úmyslně chtěli se zdržeti jakékoli legislativní dispozice. Ve francouzské řeči právní je technickým názvem pro koalici hospodářskou syndicat professionnel, kdežto technický název anglický jest trade-union, který podle definice Webbovy (History of Trade-Unionism) znamená „trvalé sdružení námezdních dělníků za účelem udržení nebo zlepšení podmínek pracovních“, ač ovšem mluva zákonů (na př. Trade Union Act 1871) zahrnuje názvem tímto i koalice zaměstnavatelské a vůbec podnikatelské.

B. Přehled vývoje p-a k-ho. Dnešní p. k. není v žádné vývojové souvislosti se středověkým cechem a se sdružením tovaryšů ať na půdě zřízení cechovního, ať mimo ni, třebaže po stránce hospodářské lze tu nalézt nejednu obdobu. Zřízení cechovní

zejména za éry státu policejního úplně zakrnělo a zeměpanský stát policejní chápal se často sám úpravy podmínek poměru pracovního, považuje odpor protisvým pracovním normám za útok proti moci státní t. j. za trestní čin (srov. na př. Constitutio criminalis Theresiana čl. 62, rak. trestní zákon policejní z r. 1803 § 229). Než i v Anglii, která neprošla érou policejního státu v pevninském smyslu, parlament ovládaný pozemkovou šlechtou záhy pokládal pracovní povinnost a úpravu ceny práce za záležitost státního zájmu a počínajíc druhou polovici XIV. století zakazoval v dlouhé řadě zákonů (Statutes of Labourers) dělnická sdružení pod sankcemi trestními.

Toto „období absolutních zákazů a trestů“ (Sinzheimer) přetrvalo francouzskou revoluci, ano revoluční zákon ze 14. a 16. VI. 1791 je výslovný zákaz koaliční a prohlašuje solenním způsobem odstranění všech druhů korporací občanů téhož stavu a povolání za jednu ze základních zásad ústavy francouzské. Stanovisko toto došlo výrazu i v člancích 414 a 415 code pénale. V příkladu francouzském nalezly zalíbení středoevropské státy, zejména Prusko a Rakousko, a pokračovaly ochotně ve vydávání prohibičních zákonů (živnost. zákon pruský z r. 1845, rak. trest. zákon z r. 1852, §§ 479 a 481). Ostatně i v Anglii, kde přese všechny zákazy dělnické trade-unions existovaly a namnoze byly trpěny, vyvrcholilo prohibiční zákonodárství v t. zv. Combination Laws z r. 1799 a 1800, při čemž asi nebyla bez vlivu nová tehdy hospodářská teorie Adama Smitha.

Ale právě v Anglii, rychle zprůmyslovělé, po prudkých hospodářských bojích vyvolaných zakončením válek napoleonských nadešel obrat podporovaný snad i správným rozpoznáním, že je marno stavěti živelnému hnutí dělnickému v cestu zákonné zákazy. Zákonem z r. 1824 (5 Geo IV. c 95) byla koaliční svoboda uznána, aspoň pokud jde o tvoření a přístup ke koalicím, jež mají za účel regulovati mzdu a dobu pracovní. Hned následujícího roku (6 Geo IV. c 129) byla sice svoboda tato zase poněkud omezena normami namířenými ani tak proti existenci dělnických unií jako spíše proti násilným formám hospodářského boje. Zásada volnosti koaliční byla však již na trvalo zachována (Conspiracy and Protection of Property Act 1875). Několika zákony (Trade-Union Acts 1871, 1876, Trade Dispute Act 1906, Trade-Union Act 1913 a 1927) dostalo se pak uniím podrobnější, namnoze velmi sub-

tilní úpravy zákonné, kterou řeší se nejen některé otázky stávkky se týkající, nýbrž určují se také, byť ne zcela jasně, hranice žalovatelnosti nároků z vnitřních poměrů koaličních (domestic affairs), jakož i hranice použitelnosti fondů unijních k účelům politickým (zejména volebním) (a) a také hranice civilně-právního ručení unií za škody hospodářským bojem způsobené (b). Zákonné úpravy byly nejednou vyvolány slavnými případy soudními, které názorně ukázaly potřebu odstranění příkrostiti a přežitky platného právního řádu (tak na př. k a) Osborne Case, k b) Taff Vale Railway Company Case a j.).

Teprve pod dojmem anglického vzoru a jistě i následkem upadající víry ve spásitelnost hospodářského liberalismu a snad také následkem rozpoznání faktické nemožnosti zprůmyslovělého státu čeliti hnutí dělnickému nadchází i ve střední Evropě kolem druhé polovice minulého století druhé vývojové období p-a k-ho, které lze se Sinzheimerem nazvati „érou uvolnění zákazů koaličních“. Tvoření koaličních sdružení a účast v nich, a to rovnoprávně ve sdruženích dělnických i zaměstnatelských, přestává býti skutkovou podstatou trestního činu, a jen násilné prostředky bojové podléhají ještě trestu. Zákonodárství toto namnoze (s výjimkou francouzského zákona z 21. III. 1884) nestará se o právní podobu koalice, a prohlašuje vnitřní ujednání koaliční, t. j. ujednání mezi koalovanými, buď za nežalovatelná nebo dokonce za právně zcela bezúčinná. Tak ruší francouzský zákon z r. 1864 trestní předpisy čl. 414 a 415 code pénale. Živnostenský řád pro severoněmecký Bund z r. 1869 činí koalici v živnostech tomuto zákonu podrobených (tedy s vyloučením zejména zemědělství) beztrestnou, rakouský zákon koaliční č. 43/1870 ř. z. odstraňuje trestnost koalice zcela všeobecně, v Uhrách následuje zák. čl. V z r. 1878. Trestu podléhají nadále již jen teroristické prostředky hospodářského boje. Zákon rakouský odnímá (§ 2) koaličním ujednáním všecku právní účinnost, uherské zákonodárství činí tak postupně: nejprve živnostenským řádem zák. čl. XVII z roku 1884 v §§ 162—165 v příčině živností, zák. čl. II z r. 1898 (§ 65) v příčině zemědělství, zák. čl. XLI z r. 1909 v příčině dělnictva při pracích vodních, silničních a železničních, čl. XXVIII z r. 1900 (§ 40) v příčině dělníků lesních, čl. XXIX z téhož roku (§ 30) v příčině dělníků na tabákových plantážích. (Z těchto předpisů byl živnosten-

ským zákonem č. 259/1924 Sb. [§ 253, 3] výslovně zrušen zák. čl. XVII z r. 1884.) Německý řád živnostenský z r. 1869 odnímá v § 152 koaličnímu ujednání soudní ochranu (Klage und Einrede). Naproti tomu francouzské zákonodárství pokročilo v zákoně ze dne 21. III. 1884 (sur les syndicats professionnels) a v zákoně ze dne 1. VII. 1901 (loi relative au contrat d'association) k pozitivní úpravě vnějších i vnitřních poměrů syndikátů a asociací, načež pak zákonem z 25. III. 1919 (sur le contrat collectif de travail) a z 12. III. 1920 přiznává jest výslovně způsobilost ke kolektivní smlouvě nejen syndikátům, nýbrž i sdružením bez právnické osobnosti. Zákony právě dotčené uvádějí nás již do třetího období vývojového podle Sinzheimerova třídění. Koaliční svoboda netoliko zůstává zachována, nýbrž dostává se jí ústavně-právního „zakotvení“ (Verankerung) v nových ústavách (říšskoněmecké z r. 1919, československé z r. 1920), které ji opevňuje proti obmezivým změnám obyčejnými zákony. Svoboda koaliční povyšuje se zkrátka na t. zv. základní právo občanské (Grundrecht). Znemožňují se tak definitivně právní překážky, které koaliční svobodě byly v cestu stavěny zákonem, jako byl na př. recidivní zákon Bismarckův (protisocialistický) z r. 1879 zrušený r. 1890, nebo zneužíváním zákonů spolkových jako v Rakousku (srov. nálezy říšs. soudu Hye 57, 827, 1083, 1117) a v Německu ještě za říšského zákona spolkového z r. 1908.

Zákonodárstvím, které se zahajuje již brzy po začátku XX. století, jsou koalice formálně uznávány, zač byly fakticky považovány již dříve, t. j. za nositele kolektivní vůle sociálních tříd, a to jak zaměstnanecké představující závislou práci, tak i zaměstnatelské představující kapitál. Byly-li již dříve koalice zaměstnanecké i zaměstnatelské uznávány za povolané nositele hospodářského boje, t. j. za organizátory stávkky a výluky, dostává se jim nyní výslovného uznání způsobilosti ku sjednávání (mírových) smluv kolektivních, tarifních, cenníkových, nazvaných tak a potiori podle sazby mezdní, která je hlavním jejich obsahem. Zákonné uznání způsobilosti koaličních sdružení, pro něž ustálil se název sdružení neb spolky odborové, Berufsvereine, Gewerkschaften, smlouvu kolektivní ujednávati a současně zákonné uznání smlouvy kolektivní samé dostavuje se zprvu jen příležitostně, v Rakousku na př. zák. č. 20/1910 ř. z. o služební smlouvě pomocníků obchodních, podle jehož § 6 určuje

se způsob a rozsah služeb, jakož i plat za služby kolektivní smlouvou ujednanou mezi sdruženími zaměstnavatelů a zaměstnanců, ovšem jen pokud zaměstnanci a zaměstnavatelé sdružení takovému přináleží. Již před tím byl učiněn náběh k uznání smlouvy kolektivní v § 114, lit. b, v novele k živnostenskému řádu č. 26/1907 ř. z., kde ovšem nejde o ujednání mezi koalicemi, nýbrž o ujednání mezi společenstevní hromadou a hromadou pomocnickou na půdě živnostenského společenstva. Jako další příklady pozitivního uznání kolektivní smlouvy lze namátkou uvést zák. č. 82/1920 Sb. o právních poměrech domovníků (§ 18), zák. č. 155/1921 Sb., jímž se mění § 1154, lit. b, obč. zák., zák. č. 91/1918 Sb. o osmihodinové době pracovní (§ 7, odst. 3., a také § 6, odst. 1.), oba zákony o závodních organizacích našeho práva č. 144/1920 Sb. (§ 19, č. 4), pak č. 330/1921 Sb. (§ 3, lit. a a c), zákony o stavebním ruchu, posléze zák. č. 43/1928 Sb. (§ 13), kdežto v Německu byly t. zv. vánočním nařízením rady zmocněnců lidu z 23. XII. 1918, později opětovně novelisovaným, všeobecně upraveny podmínky uzavírání kolektivních smluv mezi sdruženími zaměstnanců s jedné strany a zaměstnavateli neb sdruženími zaměstnavatelů s druhé strany.

Kolektivní smlouvou vstupuje do právního řádu nová figura právní, která staví jak teorii, tak i praxi právní před problém tím obtížnější, čím kusejší jest úprava pozitivní. Bylo rozpoznáno, že smlouva kolektivní aspoň ve svém jádru, t. j. pokud upravuje obsah budoucích individuálních smluv pracovních, liší se podstatně od smlouvy obligacní a že není ani pactum de contrahendo ani smírem, ani pactum in favorem tertii, nýbrž že ve svém nejpodstatnějším obsahu, který ovšem může být i často bývá provázen i ryzí smlouvou obligacní, není kolektivní smlouva ničím jiným, nežli abstraktní normou práva pracovního, tedy právem objektivním, které v určitých místních, časových a osobních mezích platí na způsob zákona. Zvláštností této normy pracovní je především způsob jejího vzniku, neboť ona nevzniká jednostranným aktem moci normotvorné, nýbrž normotvorným ujednáním mezi dvěma kompasciscenty, z nichž aspoň jedním (na straně zaměstnanecké) jest koaliční sdružení. Toto pojetí smlouvy kolektivní, vystižené Sinzheimerovým názvem *Korporativer Arbeitsnormenvertrag*, probilo se nyní aspoň v písemnictví německém k téměř všeobecnému uznání. Nor-

mativní část smlouvy kolektivní (a contr. části ryze obligacní) jeví se pak jako nový druh normy autonomní, jež je odvozena z právního řádu státního (viz heslo: Autonomie), spočívajíc na delegaci zákonné, třeba jen implicity vyslovené (srov. Sinzheimer: *Grundzüge* str. 46, Dietrich Schindler: *Werdende Rechte* ve Fleinerově počtě str. 420). Takovouto delegaci sluší i v našem právním řádu uznati aspoň pro obor oněch poměrů pracovních, kde pozitivní předpis zákonný kolektivní smlouvu uznává. Z jednotlivých zákonů (srov. zákony svrchu citované) dá se ovšem sestrojiti uznání téměř všeobecné (proti tomu srov. heslo: *Kolektivne smluvy*). Pro služební poměry veřejnoprávní sotva dá se nalézt (srov. nález n. s. s. z 13. XI. 1929, č. 17623). Také praxe soudní (na př. lipský říšský soud) dospěla k názoru, že smlouvu kolektivní nelze vtěsnati do formulí práva občanského, a že na základě jeho disciplin není možno sporné otázky zodpovídati. Stává se však, jak Nörpel (*Arbeitsrecht*, XIII) vytýká, že soudy někdy povážlivě předbíhají úpravu pozitivně-právní. Z počátku upadá judikatura pochopitelně do bezradného kolísání (srov. Vážný civ. 2267, 5479, 6079; 4296, 5587 a Sb. rozh. živn. soudů č. 6, 52, 62 a j.). Právnícké pojetí smlouvy kolektivní souvisí s rozřešením otázky, kdož jest vlastně stranou smluvní kolektivní smlouvu uzavírající. Oertmann ve svém *Deutsches Arbeitsvertragsrecht* zaznamenává neméně než čtyři teorie, z nichž první, Lotmarem v jeho fundamentálním, již předválečném díle *Arbeitsvertrag* formulovaná, považuje za kompasciscenty jednotlivé zaměstnance (zaměstnavatele), kteří při ujednávání smlouvy jsou jednající koalicí *z a s t o u p e n i*, buď na základě zmocnění nebo na základě dodatečného schválení (*Vertretungstheorie*). Za panující, zejména v Německu, lze nyní považovati t. zv. teorii svazovou (*Verbandstheorie*) hájenou Oertmannem, Sinzheimerem a jinými, podle níž kompasciscentem smlouvy kolektivní (aspoň na straně zaměstnanecké) je svaz zaměstnanců, byť i organizace jeho byla sebe volnější. Teorii smlouvy ve prospěch třetích osob, také některými francouzskými právníky hájenou, a kombinační teorii Rundsteinovu lze zde jen názvem uvést.

Ježto normativní obsah kolektivní smlouvy podle panujícího mínění automaticky vchází do individuálních smluv pracovních, příslušníky paktujících sdružení uzavíraných, vzešla otázka, zdali

a za jakých předpokladů lze individuální pracovní smlouvou účinnost kolektivně-smluvní normy vyloučiti. Tato změnitelnost (Abdingbarkeit) podle terminologie našeho n. s. „vyzutečnost“, byla v Německu zmíněným již vánočním nařízením z r. 1918 pozitivně připuštěna výlučně jen na prospěch zaměstnance, kdežto u nás otázka dosud čeká na legislativní úpravu, pokud není již nyní obsažena v normách speciálních, jako je tomu na př. v zák. č. 20/1910 ř. z., kde se vyloučitelnost kolektivně-smluvní normy výslovně připouští, nebo snad v zák. č. 43/1928, Sb. jenž (v § 24) zdá se vylučovati individuální pracovní smlouvy, pokud se jimi podmínky pracovní pro zaměstnance zhoršují. Judikatura našeho n. s. „vyzutečnost“ kolektivní smlouvy kdysi popírala, domnívající se, že má pro to dostatečnou oporu ve „vyvinuvším se sociálním citění“ (Vážný civ. 4009). Později vrátila se však (Vážný civ. 5587, 5479) k názoru opačnému, za dnešního stavu práva patrně správnému.

Koalice, zejména zaměstnanecké, neomezují se na organizaci hospodářského boje a ujednání (represivního neb preventivního) hospodářského míru, nýbrž zabírají do své působnosti také zprostředkování práce a poskytování podpory zvláště v nezaměstnanosti (i pro případ stávky, angl. strike-money). Tyto obory působnosti mohou ovšem přimykati se ve funkci pomocných prostředků bojových k hlavním formám hospodářského boje, stávce a výluce.

V nejnovějším vývoji, který se v Anglii zahajuje již zákonem o sociálním pojištění (National Insurance Act 1911 s. 23 a 105) vznášejí zákonodárství na koalice různé úkoly veřejné správy. Tak u nás na př. již první zákon o podpoře nezaměstnaných č. 63/1918 Sb., zejména však nyní platný zákon o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných č. 267/1921 Sb., pak nařízení č. 3/1922 Sb. o nových stanovách poradního sboru pro otázky hospodářské. Zde lze uvést i normy, jimiž se koalicím vyhrazuje jednak vliv na složení některých nově vzniklých orgánů úředních, jako jsou rozhodčí komise podle zákona o závodních výborech č. 330/1921 Sb. (§ 26), rozhodčí soudy hornické nyní podle zák. č. 170/1924 Sb. (§§ 3 a 12), jednak vliv na složení volebních komisí podle obou citovaných zákonů o organizacích závodních, a mimo to i volitelnost zástupců odborových organizací zaměstnaneckých do revírních rad při hornictví podle (§ 18) zák. č. 144/1920 Sb.

Koalicím dostalo se uznání i v právu mezinárodním. Mírová smlouva Versaillská, prohlašující v čl. 427 právo spolčovací (le droit d'association) stejně pro zaměstnané jako pro zaměstnavatele, přiznává v čl. 389 odborovým organizacím zaměstnavatelským i zaměstnaneckým vliv na výběr delegátů a odborových poradců pro Valné shromáždění zástupců členů (Conférence générale) ve stálé organizaci práce a v čl. 409 připouští k mezinárodnímu úřadu práce (Bureau international du Travail) stížnosti odborových organizací dělnických i zaměstnavatelských pro neuspokojivé provádění mezinárodních konvencí.

Vývoj p-a k-ho není ukončen, a právní posice koalicí (odborových organizací) nedosáhla ještě vrcholu, ale v říšskoněmeckém písemnictví přetřásá se již otázka, zdali lze koalice již za nynějšího stavu práva počítati ke svazům práva veřejného (Sinzheimer: Grundzüge str. 79, též 105 a n.). Bude-li dobudována soustava rad v čl. 165 výmarské ústavy přislíbená, dostane se odborovým organizacím v hospodářských radách okresních (Bezirkswirtschaftsräte) a v říšské radě hospodářské (Reichswirtschaftsrat), zejména v jejich zaměstnaneckých složkách (Bezirksarbeiterräte, Reichsarbeiterrat) jistě významného právního významu, jako již nyní mají podle nař. ze 4. V. 1920 právo jmenovati část zaměstnaneckých členů prozatímní hospodářské rady říšské.

Na italský zákon z 3. IV. 1926 a král. dekr. z 1. VII. 1926, jakož i na Carta di lavoro, prohlášenou velkou radou fašistickou v dubnu 1927, jež zahajují „státní syndikalismus“ (Rocco), budující v (teoreticky dobrovolných) syndikátech, federacích, konfederacích a korporacích celostátní hospodářskou organizaci s povahou instituce státní, lze zde toliko upozorniti stejně jako je možno jen slovem se dotknouti nucených svazů pracujícího lidu a jejich oficiálního postavení v režimu sovětského Ruska. (K povšechné informaci na př.: Dupeyroux: La charte du Travail en Italie v Revue du droit public, roč. XXXV. a hesla Rätssystem a Russisches Recht v Stier-Somlo a Elsterově Handbuch der Rechtswissenschaft.)

C. Platné k. p. československé.

I. Právo koaliční je základním právem občanským. Základní norma je dána v 1. odstavci § 114 úst. list.: „Právo spolčovací k ochraně a

podpoře pracovních (zaměstnaneckých) a hospodářských poměrů se zaručuje.“

Předpis tento je zařazen spolu s § 113 pod společné záhlaví „svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové“ a užívá stejně jako § 113 výrazu „právo spolčovací“. Nicméně již ústavní listina sama a také jedna z jejích součástí, t. j. ústavní zákon č. 293/1920 Sb., dávají poznati, že „právo spolčovací k ochraně a podpoře pracovních a hospodářských poměrů“ není myšleno jako pouhý druh práva spolkového podle § 113. Neboť jinak nedalo by se vysvětliti, že ústava po stránce tak důležité, jako je suspense ústavní svobody, chová se ke spolčovacímu právu podle § 114 zcela jinak než ke spolkovému právu § 113. Již sám § 113, odst. 3., dopouští suspensi jen v příčině zásad „předcházejících odstavců“ a nikoliv suspensi zásady vyslovené v následujícím paragrafu. Rovněž § 13 zák. č. 293/1920 Sb. připouští suspensi toliko v příčině § 113 úst. list., nikoli také v příčině § 114, a ve shodě s tím zák. č. 300/1920 Sb. nevztahuje mimořádná opatření, obmezující a rušící dočasně svobody ústavní listinou zaručené, na svobodu v § 114 úst. list. zaručenou. Ústavní listina, následujíc příkladu daného čl. 159 říšskoněmecké ústavy výmarské a užívajíc i dikce téměř stejné, chtěla zřejmě v ústavě samé „zakotviti“ koaliční svobodu, již v Rakousku zák. č. 43/1870 ř. z. tolerovanou, a vytvořila proto samostatné, historicky mluveno, „nové“ základní právo občanské. Předmětem § 114 úst. list. není zkrátka nic jiného než p. k.

Ústavní listina neobmezuje se v § 114 na pouhé prohlášení programní zásady, nýbrž dává mu normativní obsah bezprostředně působivý. Na rozdíl od jiných ústavních norem jako na př. od §§ 113, 117, 107, 108 neodkazuje § 114 na bližší determinaci k-ho p-a zákony obyčejnými. P. k. plyne v celém svém dosahu již přímo z ústavy samé a ježto není podrobena suspensi, náleží jeho zdroj k normám, které byly (Thomou) nazvány bezprostředními ústavními normami („reichsverfassungskräftig“) prvěhostupně. Na dosah svého normativního obsahu má § 114 derogační účinek vůči všem ustanovením, která normám v něm daným odporují (čl. IX uvoz. zák.).

Na rozdíl od ústavy výmarské „zaručuje“ naše ústavní listina netoliko svobodu, nýbrž právo spolčovací. Pokud „základní práva a svobody“ mají podle obvyklého pojetí „význam právních překážek postavených mezi státní občany a státní moc

ve prospěch oněch“ (Weyr), nemá rozeznávání mezi právem a svobodou praktického významu.

Avšak § 114 stanoví v druhém svém odstavci, že „všelike činy jednotlivců nebo sdružení, jež se jeví úmyslným rušením tohoto práva, jsou zakázány“. Ústavní listina, následujíc i v tom výmarský vzor, odchyluje se od běžné formulace základních práv a svobod. Chce chrániti p. k. nejen proti výkonné resp. zákonodárné moci státní, nýbrž i proti „jednotlivcům a sdružením“, podle slov Sinzheimerových proti „mocnostem sociálním“. V této relaci není bez praktického významu, že zaručuje se právo spolčovací, neboť újma na „právu“ způsobená je škodou, která, je-li způsobena bezprávně, zejména proti právnímu zákazu, zakládá za splnění ostatních zákonných podmínek nárok na náhradu (§§ 1293 a 1294 obč. zák.). (Srov. Marcuse v Kaskelově Sborníku: Koalitionen etc.)

Právo spolčovací zaručuje se v § 114 každému bez rozdílu osoby, tedy zejména bez ohledu na povolání, důsledně i zaměstnancům veřejným, čítajíc v to úředníky veřejné, nechť právní povaha jejich poměru služebního je jakákoliv. Tím jest odňata půda zákazům úřednických koalicí, které býv. říšský soud rakouský kdysi v řadě nálezů uznal za zákonné (srov. Hye č. 772, 117, 1471, 1529 a 1267). Ani cizinci nejsou z práva spolčovacího podle § 114 vyloučeni (srov. § 113, odst. 3., o účasti cizinců v politických spolcích a § 108 e contrario). Sporno je, zdali a do jaké míry je koaliční svoboda nezletilců a učňů omezena mocí otcovskou a mocí učebního pána (k tomu §§ 144, 152, též § 216 obč. zák. a § 100 živn. řádu), či je-li i jejich k. p. chráněno zákazem druhé věty § 114, čemuž lze ovšem sotva přisvědčiti. Bližší o tom zejména Liebenberg v Kaskelově sborníku „Koalitionen und Koalitionskampfmittel“ a Fränkel: „Das Koalitionsrecht der Minderjährigen“ v Pott-hoffově časopisu Arbeitsrecht XIV.

II. O b s a h p r á v a k o a l i č n í h o . Obsah spolčovacího práva podle § 114 úst. list. záleží zcela nepochybně ve volnosti účastníků se tvoření a býti členem sdružení, jehož účelem jest ochrana a podpora pracovních a hospodářských poměrů (t. zv. pozitivní svoboda spolčovací). Pochybná je otázka, zdali ústavní listina chrání i t. zv. negativní svobodu spolčovací, t. j. svobodu zdržeti se přístupu k určitému nebo vůbec ke každému koaličnímu sdružení. Prakticky projevuje se

tato otázka v t. zv. organizačních nebo vylučovacích klausulích (Organisations- n. Aussperungsklausel), jimiž se zaměstnavatel v kolektivní smlouvě zavazuje přijímat a zaměstnávatí toliko zaměstnance, kteří jsou příslušníky určité koalice zaměstnanecké nebo aspoň některé koalice zaměstnanecké vůbec (obmezená nebo všeobecná klausule organizační). V říšskoněmeckém písemnictví jest otázka tato velmi sporná. Zde je možno jen odkázati na stati Kurlbaumovu a Schneiderovu v Kaskelově sborníku Koalitionen und Koalitionskampfmittel, a poznamenati, že panující mínění (Kaskel, Groh, Jacobi, Bühler a jiní) vyslovuje se i pro negativní svobodu koaliční prohlašující důsledně klausuli organizační za nezákonnou. Z odpůrců tohoto názoru sluší uvésti hlavně Potthoffa (v. na př. časopis Arbeitsrecht XIII, str. 790).

Otázku, zdali v ústavně zaručeném p-u k-m je obsaženo i právo na hospodářský boj, zejména právo na stávkou (Streikrecht), zodpovídá panující mínění záporně (Kaskel, Sinzheimer, Anschütz, Groh, L. Richter a j., též říšský soud lipský sv. 56., str. 412 a násl., pruský vrchní správní soud sv. 78., str. 452 a násl.). Proti tomu jiní jako Bühler a zejména Potthoff vytrvale hájí, že zajištěných předpokladů jest organisovaný boj právním řádem netoliko trpěn, nýbrž i jaksi autorisován, takže, prohlásí-li organisace stávkou, zbavují se tím členové organisace dočasně povinností z pracovní smlouvy (Potthoff: „Die Einwirkung der Reichsverfassung auf das Arbeitsrecht“; viz i časopis Arbeitsrecht XIII, str. 46). Panující mínění poukazuje k tomu, že ústavní listina výmarská, uznávající svobodu spolčovací k ochraně poměrů pracovních, uznává tím ovšem i svobodu spolčiti se k ochraně pracovních poměrů prostředkem hospodářského boje, tedy svobodu koalice býti koalici bojovou (Sinzheimer), že však — nejednaje vůbec o prostředcích zápasu — žádných bojových prostředků nelegalisuje. Stejně chová se k bojovým prostředkům (stávce a výluce) i náš § 114 zcela indifferently, ani nezakazuje ani nedovoluje. Je to zcela pochopitelné, uváží-li se, že ústavní předpis chce zaručiti toliko právo koalici. Koalice může však stávkou jen organisovati, t. j. připravit a prohlásiti, kdežto její skutečné provedení, t. j. vystoupení z práce — ať již s porušením nebo bez porušení smlouvy pracovní —, je vždy činem jednotlivých zaměstnanců, který třeba se děl hromadně a třeba simultánnost

výpovědí byla dílem koalice, nestává se proto činem koalice. Právo stávky (výluky) není tedy „základním právem“, a mohou proto bez porušení ústavy býti vydávány obyčejné zákony (u nás i opatření Stálého výboru podle § 54 úst. list.) stávkou vůbec zakazující (jak činí zák. čl. XVII/1914 o služební pragmatice zřízenců železničních v § 33, č. 11, k tomu též §§ 17 a 29, a jak činí různá cís. nařízení z doby válečné, na př. č. 155/1914 ř. z. § 4, č. 194/1914 ř. z. § 5, č. 199/1914 ř. z., též min. nař. č. 200/1914 ř. z. §§ 4 a 10, č. 274/1914 ř. z., č. 314/1914 ř. z., podobně v říši německé již po vydání ústavní listiny nařízení říšského presidenta z 10. XI. 1920, jímž byly zakázány pracovní boje v závodech, které zásobují obyvatelstvo plynem, vodou a elektřinou, a také další nařízení presidentovo z 1. II. 1922 zakazující stávkou úředníků říšské dráhy), nebo zákony stávkou obmezující, jako na př. zákony, které předepisují předchozí povinné řízení smírcí (Zwangsschlichtung). Tím je také zodpověděna otázka po přípustnosti stávky veřejných zaměstnanců, neboť nepřiznává-li § 114 právo na stávkou, nederoguje pozitivním předpisům, jež stávkou činí nezákonnou. (Srov. Matějka: „O úřednické stávce“ ve Sborníku věd právních a státních, ročník XXIII.)

Všeobecně ovšem ani stávka ani výluka zakázány nejsou. Zejména nelze rozumně zákaz hledati v druhém odstavci § 114 úst. list., neboť pak byl by podle samé ústavy nakonec hospodářský boj vůbec vyloučen, a odstavec druhý byl by přímo negací odstavce prvního, který implicitě staví organisaci i za účelem hospodářského boje utvořenou pod ústavní ochranu. Koliduje-li stávka (výluka) s povinnostmi ze smlouvy pracovní, vyvolává arci zásadně všechny soukromoprávní následky nesplnění smlouvy. Trestním deliktem však ani stávka ani výluka jako prostředek ryzího hospodářského boje per se není. K tomu bylo by třeba výslovné trestní normy (§ 111, odst. 2., úst. list.). Zákon o útisku č. 309/1921 Sb. (§ 1, odst. 2.) stanoví výslovně, že stávka (výluka) z motivů hospodářských netvoří delikt ní skutkovou podstatu útisku, třeba že podle své povahy je prostředkem vynucovacím, který chce svobodné volní rozhodnutí omezovati.

III. F o r m y k o a l i c e. Ústavní listina zaručuje p. k. zcela všeobecně a chrání patrně koalice trvalé s pevnou organisací stejně jako spolčení ad hoc utvořená, která žádné pevné organisace nemají (Lotmar na-

zval ony: allgemein bleibend, tyto: speziell transitorisch). Koaliční zák. č. 43/1870 ř. z. navazuje na textování zrušených jím §§ 479, 480, 481 trest. zák., mluví toliko o ujednáních (Vereinbarungen) a snad ani nemá na zřeteli sdružení trvalá, která — neměla-li snad právní podobu společnosti občanského práva — mohla mít právní podobu spolku a podléhala pak právu spolkovému, anebo — neměla-li právní formu spolku — mohla býti posuzována jako nedovolená společnost ve smyslu § 26 obč. zák. a podle § 285 a násl. zák. trest. Ústavní listina koalice neváže na určité právní formy organizací, zejména ji neváže na formu spolku, neboť, jak již bylo dovozeno, právo spolčovací podle § 114 není speciálním případem práva spolkového podle § 113, nýbrž samostatným právem základním, a nelze proto předpisů práva spolkového na koalici jako takovou použít. Sdružení trvalé může zajisté přijmouti právní podobu spolku (jako učinil na příklad z našich koalic zaměstnaneckých, ústřední spolek pomocníků knihtiskařských a písmolijekých, „Typografická beseda“, svaz kovodělníků a jiné). Pak ovšem podléhá zákonu spolkovému a ústavní zaručení spolčovacího práva projevuje se pak v tom, že účel takového spolku, t. j. ochrana a podpora pracovních poměrů nemůže nikdy býti důvodem k zákazu spolku podle § 6 spolkového zákona č. 134/1867 ř. z. Za spolek politický ve smyslu tohoto zákona nemůže koalice již pro řečený svůj účel býti považována, nehledíc ani k tomu, že obmezivá ustanovení zákona o spolcích politických nedala by se nikterak srovnati s ústavně zaručenou svobodou koaliční. (V Německu bývaly koalice i za spolkového zákona z r. 1908 považovány za spolky politické, dokud tomu válečný zákon z 26. VI. 1916 neučinil přítrž.) Koalice trvalá tedy může, ale nemusí býti spolkem, neboť „svoboda koaliční a svoboda spolková jsou dva kruhy, které se protínají“. (Jacusiel v Kaskelově sborníku Koalitionen atd., k tomu Anschütz: „Die Verfassung des deutschen Reichs“, Gätcke: „Das Vereinigungsrecht“ a jiní.) Jiná jest otázka, zdali sdružení trvalé, pokud snad není společností občanského práva, není aspoň fakticky nuceno přijmouti právní formu spolku, a to za tím účelem, aby nabylo způsobilosti k jednáním právním, která jsou podmíněna právní osobností jednajícího. Není možno pochybovati, že obligačně-právní obsah smlouvy kolektivní, pokud má zakládati smluvní závazky pro paktující koalici a proti ní, je

podmíněn právní osobností paktující koalice, a také delikttní ručení koalice jako takové sotva lze si podle našeho právního řádu představit bez její právní subjektivity. Pokud však smlouva kolektivní je ryším aktem normotvorným, nezdá se, že by právní osobnost koalice byla nezbytnou podmínkou způsobilosti k ujednání smlouvy, která sama o sobě nikoho neopravňuje a nikoho nezavazuje. Náзор tento v německém písemnictví hojně zastáváný (na př. Rundstein: Die Tarifverträge, Tarifrechtliche Streitfragen, Jacusiel I. c., Gätcke, srov. též v. Schulz: Gesetzliche Regelung der Tarifverträge ve Verhandlungen des XXIX. deutschen Juristentages) došel výrazu již v zák. ženevského kantonu z 26. III. 1904 a ve francouzském zákoně z 25. III. 1919, který výslovně přiznává způsobilost uzavírat *contrat collectif de travail* à tous groupements même non personifiés, même à des groupements de circonstance). Naše zákonodárství po různu, tak na př. č. 67/1921 Sb., předpokládá majetek a majetkoprávní ručení odborové organizace, patrně se spolkovou organizací koalice počítá.

IV. Ochrana koaličního práva. Zakazující všeliké činy jednotlivců nebo sdružení, jež se jeví úmyslným rušením p-a k-ho, zakazuje ústava v § 114, odst. 2., zřejmě i dvoustranná jednání právní (smlouvy), neboť „čin“ je pojem tak široký, že zahrnuje v sobě jak *Abreden*, tak *Maßnahmen*, o nichž mluví obdobný předpis čl. 159 ústavy výmarské, prohlašuje je za bezprávné (*rechtswidrig*). Na smlouvy směřující k rušení práva spolčovacího dopadá pak ustanovení § 879 obč. zák. (III. novela § 90), podle něhož smlouva taková je právně bezúčinnou (*nichtig*). Právní jednání jednostranná, jako na př. výpověď z pracovního poměru ze zřejmého důvodu příslušnosti k organizaci odborové (snad i hrozba výpovědi z tohoto důvodu) byla by jednáním bezprávným (*widerrechtliche Handlung*) ve smyslu § 1294 obč. zák. K tomu sluší však upozorniti, že podle zákona o závodních výborech č. 330/1921 Sb. (§ 3, lit. g) výpověď, třeba byla zřejmě motivována úmyslem obmeziti svobodu koaliční, není ipso jure bezúčinná, nýbrž toliko zrušitelná, pokud se týče odčinitelná rozhodnutím komise rozhodčí podle tohoto zákona zřízené.

Trestně-právní ochranu práva spolčovacího ústavní listina sama neposkytuje, činí tak ovšem dotčený již zákon o útisku č. 309/1921 Sb., pokud obmezování koaličního

práva děje se prostředky tam (§ 1) uvedenými. Že stávka a výluka k deliktním prostředkům útisku se nepočítají, bylo již v jiné souvislosti poznamenáno. Deliktním útlakem jsou pro ty, kdož uznávají negativní svobodu koaliční, i útlakové prostředky v cit. zákoně uvedené, pokud směřují k vynucení přístupu ke koalici a setrvání v ní.

V. Derogační účinky § 114 úst. list. Dosah derogačních účinků § 114 úst. list. určen jest jeho normativním obsahem, ježž svrchu podaný výklad snaží se v podstatných kusech vymeziti. K pochybnostem a k veliké kontroverze v písemnictví říšskoněmeckém zavdala podnět otázka, zdali derogační účinek postihuje i normu, prohlašující koaliční ujednání (t. j. ujednání mezi koalovanými) za právně bezúčinná, neb aspoň nežalovatelná. (V Německu § 152 živn. řádu, u nás § 2 koaličního zákona č. 43/1870 ř. z. a obdobný předpis svrchu již citovaných zákonů uherských.) Rakouský zákon koaliční mří, jak již bylo podotknuto, podle svého znění jen na koaliční ujednání bez trvalé koaliční organizace, ale vzhledem k neurčitosti výrazu ujednání (Vereinbarung) není zhořa nemožno vztahovati je i na ujednání, směřující ke zřízení organizace trvalé a k přístupu k ní, a to i když jde o odborový spolek. Právní neúčinnost postihovala by pak statutární předpisy o poměru členů ke spolku. V písemnictví německém převládá s počátku názor (zejména Loening, Gäteke, Sinzheimer v prvním vydání svých „Grundzüge“ a jiní), že nežalovatelnost koaličních ujednání vůbec není privilegium odiosum, nýbrž naopak privilegium favorabile, které individuální svobodě koaliční přímo jde k duhu. Z toho bylo pak vyvozováno, že norma žalovatelnost vylučující nemůže býti ústavním uznáním koaliční svobody nikterak dotčena. Nyní nabylo vrchu mínění (Kaskel, nyní Sinzheimer, Marcuse v Kaskelově sborníku, Potthoff a mnoho jiných), které učí, že ústavní „zaručení“ svobody koaliční (u nás práva a koaličního) bylo by kusé, kdyby nebylo v něm obsaženo také uznání soudní ochrany koaličních ujednání, a že ústava zřejmě chce poskytnouti koaliční svobodu nezkrácenou a nechce s úmluvami k uskutečnění koaličních sdružení nezbytnými naložiti hůře, než jak právní řád s ostatními dovolenými smlouvami nakládá. Významného potvrzení dostalo se tomuto názoru v rozsudku lipského říšského soudu z 2. VII. 1925 (otištěn i s komentářem v Potthoffově časopisu „Arbeitsrecht“, XII., str. 782), je-

hož argumentace je však proniknuta myšlenkou koaliční svobody kolektivní, což znamená ovšem obmezení koaliční svobody individuální a v krajních důsledcích (k velkému uspokojení tábora literárního vedeného hlavně Potthoffem) vyúsťuje velmi blízko koaliční povinnosti. Kontroverza říšskoněmecká má i pro naše právo bezprostřední význam, ježto v otázce, o kterou jde, náš právní řád od říšskoněmeckého podstatně se neodchyluje.

Viz též hesla: Kartely, Kolektivne smluvy, Organizace odborové a závodní, Stávka a výluka, Útlak.

Literatura.

Weyr: „Soustava čsl. státního práva“, 2. vyd., 1924, zejm. str. 363; Adamovich: „Grundriß des tschechoslov. Staatsrechtes“, 1929 (jen povrchní zmínka na str. 67 a 59); Mischler-Ulbrich: „Österr. Staatswörterbuch“, heslo: Arbeitsrecht, podheslo: Koalitionen od Lampa, a Organisationen der Arbeiter od Verkaufa; Wokurek: „Das Arbeitsrecht der čsl. Republik“, 1928. Z říšskoněmeckého písemnictví zejména G. Anschütz: „Die Verfassung des Deutschen Reiches“, 10. vyd., 1929, a literatura k čl. 159 citovaná, ze základních děl o právu pracovním zejména: Kaskel: „Arbeitsrecht“, 1925; Sinzheimer: „Grundzüge des Arbeitsrechts“, 2. vyd., 1927. Pak Oertmann: „Deutsches Arbeitsvertragsrecht“, 1923; Kaskel: „Koalitionen und Koalitions-kampfmittel, arbeitsrechtliche Seminarvorträge“, 1925; Gäteke: „Das Vereinigungsrecht“, 1922. Pro předválečné právo Stengel-Fleischmann: „Wörterbuch des deutschen Staats- und Verwaltungsrechts“, heslo: Koalitionsrecht, v. Schulz. Pro nové právo ř.-něm.: Stier-Somlo-Elster: „Handwörterbuch der Rechtswissenschaft“, 1928, heslo Koalitionsrecht od Elstera.

Emil Hácha.

Kobliny (rokoviny).

V Podkarpatské Rusi a v sousedních částech Slovenska udržely se až do převratu určité věcné dávky a osobní plnění přifařených (příškolených) osadníků ve prospěch farářů, kněží, pěvců-kantorů a učitelů církevních škol a to jak církve řeckokatolické, tak i jiných církví. Dávky naturální platily se podle výměry hospodářství toho kterého osadníka (kobel či kabel = 1000 čtv. sáhů) z roční sklizně (rokovina) obilí, místy také sena, někde i kapusty (zimního zelí). Na Slovensku dávky ty nazývají se sossypem. Osobní plnění (práce ruční a potahové) vyměřovaly se podle dní (deníky); na východním Slovensku nazývají se povinnými dny, na západním Slovensku robotou.